

Ladislav Rollér: Cirkevno-národné slávnosti na Starých Horách, 28. 6. 1942

Kňaz ako hlava štátu

Jozef Tiso potreboval Adolfa Hitlera, aby získal nezávislosť Slovenska

Lothar Höbelt

2014*

Táto biografica je na druhý pohľad celkom príjemné prekvapenie. Emotívne slová v nadpise, samochvála v úvode, kuriózne príbehy o morálke v závere môžu na prvý pohľad u človeka vyvolať istú skepsu. No hneď po úvode začne kniha naberať na obrátkach: James Mace Ward pristupuje ku kontroverznej osobe prvého prezidenta samostatného Slovenska prostredníctvom podrobného preštudovania jeho kariéry: keď 14. marca 1939 Tiso vyhlási samostatnosť, je kniha už dávno za polovicou. Aj pomenovanie kolaborant uvedený v nadpise knihy tu nájde svoje opodstatnenie: v prvom rade sa tým nemyslia len Tisove styky s „Treťou ríšou“, ale prostá skutočnosť, že kolaborácia bola pre Slovákov zo začiatku 20. storočia realitou života bez pejoratívnej pachute: totiž, ak sa ľudia chceli zbaviť jednej cudzej nadvlády, alebo chceli aspoň zvážiť možné alternatívy, museli spravidla zostať odkázaní na niekom inom.

Samozrejme, pre prvé Tisove roky platí toto tvrdenie viac ako pre tzv. „starých Slovákov“, napr. pre zakladateľa Slovenskej ľudovej strany, pátra Andreja Hlinku, ktorý bol duchovný predstaviteľ rovnako ako Tiso, a ktorý sa ešte dávno pred 1914 dostal do krvavej konfrontácie s maďarskými žandármi. Naopak, Tiso až do konca vojny pracoval vo veľmi úzkom kruhu svojho biskupa, ktorý bol maďarským grófom. Preto ho vraj až do konca života vyčítavo označovali za maďaróna. S Maďarskom sa však veľmi ľahko rozlúčil, keď v roku 1919 vznikla Maďarská republika rád. Tiso sa proti Bélovi Kunovi spojil s Čechmi, a až v tomto čase spravil prvé kroky do politiky, presnejšie povedané do katolíckej politiky, ako vedúci kresťansko-socialistickej ľudovej strany v Nitre, ktorá vtedy bola ešte pod značným vplyvom Maďarska.

Aj v rámci Československa sa Tiso radil ku „kolaborantom“, teda „aktivistom“, ako sa vtedy nazývali politickí predstavitelia národnostných menšín, ktorí sa napriek úporným snahám o autonómiu nechceli vzdať

* Táto recenzia diela *Jozef Tiso. Kňaz, politik, kolaborant* (Priest, Politician, Collaborator: *Jozef Tiso and the Making of Fascist Slovakia*) od Jamesa Mace Warda pôvodne vyšla vo *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 10. 6. 2014, č. 132, str. 8.

konštruktívnej účasti na politickom vývoji republiky. Samotný Tiso – okrem toho, že bol farár v obci Bánovce nad Bebravou, do ktorej sa vracal každý víkend – v dvadsiatych rokoch zastával funkciu ministra v pražskej vláde. Radikálne krídla jeho strany ho sledovali skeptickým okom. Aj Hlinka, ktorý zomrel v roku 1938, uprednostňoval za svojho nástupcu radikála, menovite Karola Sidora, ktorého však Tiso šikovne zatlačil do úzadia.

Nad trúfalým nárokovaním si netreba príliš dlho lámať hlavu, kňazi v politike sa museli preukázať ako milí ľudia. Už samotný Richelieu sa pritom odvolával na autonómiu svojho povolania. Podľa Tisa bol ideálny Slovák katolík, veď ako inak. Ale keď ho tlačila núdza, politik Tiso, ktorý príležitostne spôsobil vrásky na čele aj osadenstvu vo Vatikáne, sa cítil byť viac Slovákom ako kňazom. Aj debata okolo jeho úlohy pri rozdelení Československa 1938/39 vyvoláva viac emócií ako zrozumiteľnosti: Slovákov z velezrady veľmi často obviňovali presne tí politici, ktorí sa hrdili vlastnou velezradou proti Rakúsko-Uhorsku, s ktorým kolaborovali veľmi dlho rovnako ako Tiso s Prahou. Jednohlasné rozdelenie, aké o polstoročia inicioval Václav Klaus, by Hitlerovi asi neposkytlo toľko zámienok zasiahnuť, no v konečnom dôsledku by sa asi veľa nezmenilo.

Ako katolícka hlava štátu autoritatívneho režimu je Tiso podobný Dollfussovi zo susedného Rakúska, na ktorého sa rád odvolával; a okrem neho aj na ďalšieho kňaza v pozícii predsedu vlády Ignaza Seipela, Dollfussovho predchodcu a aj niekdajšieho Tisovho učiteľa. Ako Slovák vďačí za samostatnosť svojej krajiny zásahom zo strany „Tretej ríše“, podobne ako Chorvátsko – no v rámci tohto prirovnania Tisovo Slovensko ťahalo za dlhší koniec: ustanovil diktatúru jednej strany a Tiso vedel, že radikálne krídlo musí pacifikovať, bez ohľadu na to, kto do neho patrí. Pozoruhodná šikovnosť politika Tisa je možno lepšie rozpoznateľná u kritického autora akým je Ward, než u obdivovateľov, ktorí svojim hrdinom radi pripisujú absolútnu priamochiarosť a poctivosť.

Na rozdiel od veľkolepých formulácií v nadpise, Ward svojho hrdinu nezobrazuje ako fašistu, ale ako niekoho, kto balansuje medzi fašistickým a konzervatívno-autoritatívnym režimom. Tiso nebol žiaden prívrženec totalitných konceptov. Prímes národno-revolučného potenciálu sa v prvom rade preukazuje v tom, že hoci Tiso nechcel vytvárať nových ľudí, ale nový štát, aj za prvotného nasadenia etnických čistiek, v rámci ktorých bola zo Slovenska deportovaná časť židovského obyvateľstva. Tieto Tiso v dôsledku boja o moc najprv odobril, no potom ich znovu zakázal – čo by sa čisto bábkovej vláde asi len tak nepodarilo. Dokonca aj Ward sa na jednom mieste zamýšľa, že pristupovať k Tisovi len z hľadiska holokaustu „do istej miery deformuje historický kontext“.

Kto očakáva blahorečenie národného hrdinu, bude dozaista sklamaný. Jedinečnú pozíciu Tisa ako hlavy štátu formálne nezávislého Slovenska mu už nikto nevezme. Wardova stratégia si často zakladá na formulovaní apodikticky ostrých obvinení, ktoré v rámci vlastných vysvetlení potom znovu relativizuje; text a záver sa tak niekedy dostávajú do istého kontrastu. No aj ak sa nestotožníte so všetkými stanoviskami autora, Wardovu knihu dozaista oceníte ako podnetnú a informatívnu.

Z NEMECKÉHO ORIGINÁLU PRELOŽIL MICHAL KOMŽÍK

Odchod prezidenta Dr. Jozefa Tisa do Nemecka, 27. 7. 1940